

Acta Beregsasiensis

**A II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA
TUDOMÁNYOS ÉVKÖNYVE**

**2008
VII. évfolyam 1. kötet**

Acta Beregsasiensis

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II

A Scholarly Annual of Ferenc Rákóczi II.
Hungarian College of Transcarpathia

2008

VII. évfolyam, 1. kötet

Том VII, № 1

Volume VII, № 1

Acta Beregsasiensis

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ

VII. évfolyam, 1. kötet / Том VII, № 1

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG: Soós Kálmán, Orosz Ildikó, Csernicskó István, Barkáts Jenő
A KÖTETET SZERKESZTETTE: Penckófer János, Kohut Attila

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ: Шовш К., Орос І., Черничко С., Боркач Є.
ЗА РЕДАКЦІЄЮ: Пенцкофер І., Когут А.

KORREKTÚRA: G.Varcaba Ildikó / Коректура: Г. Варцаба І.
TÖRDELÉS: Garanyi Béla / Верстка: Гороній А.

A kiadvány megjelenését a

támogatta

A kiadásért felel: Orosz Ildikó és Soós Kálmán/Відповідальні за випуск: Орос І., Шовш К.
ISBN: 978-966-7966-62-1
Készült: PoliPrint Kft. Ungvár, Turgenyev u. 2. Felelős vezető: Kovács Dezső

Tartalom

Az individualizmus-kollektívizmus sajátosságaitól a kisednevelésig magyar nyelven

SZILÁGYI BARNABÁS: Az individualizmus-kollektívizmus sajátosságai a társadalmi kultúra, a szervezeti kultúra és az egyéni attitűdök tekintetében	7
MATRUNICS ANDRÁS–DARCSI KAROLINA: A beregszászi főiskola eddigi végzőseinek szociológiai helyzetfeltárása tekintettel szerepükre és tevékenységükre a kárpátaljai magyar oktatásban	15
BALLA ANDREA: Köszönés- és megszólításformák Nagygyejőc községben	24
MOLNÁR GEORGINA: Hagyományok, népszokások, hiedelmek Beregújfaluban	31
KOMONYI ÉVA–CSOMA ZOLTÁN–HORVÁTH ÁRPÁD: Geokémiai vizsgálatok a beregszászi Nagy-hegy területén lévő meddőhányó környékén	38
SZÉKELY GUSZTÁV: Váromok nyomában. A Nagyszőlősi Kankó-vár	48
ILNICKI BEÁTA: Sophiendorf–Zsófiafalva–Szófia, Schoenborn-féle német telepes falu Kárpátalján	59
NAGY ANITA: Ukrán telepes falvak Kárpátalja magyarlakta területein mint a Csehszlovák kolóniák elődei	69
DR. CSATÁRY GYÖRGY: Szempontok a településtörténet-íráshoz	76
BÁRÁNY BÉLA: A fények, a színek és a hangok „mágikus erejű” művészi hatásairól Vaszilij Grosszman <i>Élet és sors</i> , illetve Kertész Imre <i>Sors talanság</i> című regényeiben	89
REHÓ ANNA: A kisednevelés kialakulása és fejlődése Kárpátalján (1836–1918)	99

A kredites-modulos tanítási rendszertől a nevek fordíthatóságáig ukrán nyelven

Зіновій Онишків: Інтерактивний комплекс навчально-методичного забезпечення курсу „Педагогіки” в умовах кредитно-модульної системи навчання	104
Ганна Реґо: Лінгводидактичні аспекти мовленнєвого розвитку дошкільників в умовах поліетнічного середовища Закарпаття XIX початку XX ст.	114

МАРГІТИЧ КАТЕРИНА ЄВГЕНІВНА: Формування національної самосвідомості угорськомовної студентської молоді 120

БАЛЛА АНДРЕЯ: Перепис угорських імен на російське/українське у селі Велика Добронь 127

*Az ukrajnai kisebbségek választásától a pálinka piachelyzetéig
angol nyelven*

MIKLÓS KOVÁCS: Effect of Parliamentary and Transcarpathian regional elections on political life of Hungarian minority of Ukraine 132

MARIETTA BANKÓ: English teacher graduates, what has become of you? 137

ILONA HUSZTI: The use of learners' readingaloud in English: reading miscues and miscue analysis 149

SZILVIA KACSÓ: Plan of research. Proverbs as Social Phenomena: A Brief Cross-Linguistic Examination of English and Hungarian Animal Proverbs 155

DR. ÁRPÁD HANUSZ: The role and significance of rural tourism in the rural development 159

ZOLTÁN SZAKÁL: Presentation of retail and wholesale trading related to Tokaj wine specialties in Budapest and the North-Alföld Region (A tokaji borkülönlegességekre vonatkozó kis- és nagykereskedelem bemutatása Budapesten és az észak-alföldi régiókban) 166

LÁSZLÓ KOPCSAY: The changed market position of pálinka, and potential bases for a sectoral strategy 173

Könyvismertetés

ILNICKI BEÁTA: Magyarország és Európa – tegnap és ma, avagy emlékezzünk az Ady Endre Akadémiára. (Orosz István–Mazsu János–Pallai László–Pósán László: Magyarország és Európa – tegnap és ma – Tanulmányok az Ady Endre Akadémia 15. évfordulójára. Multiplex Media–DUP, Ady Endre Alapítvány, Debrecen, 2006).....182

BÁRÁNY BÉLA

A fények, a színek és a hangok „mágikus erejű” művészi hatásairól Vaszilij Grosszman *Élet és sors*, illetve Kertész Imre *Sorstalanság* című regényeiben

A XX. század irodalmában vannak írók, akiknek alkotásai megjelenésükkor nagyobb népszerűségnek örvendtek külföldön, mint hazájukban. Közéjük tartozik Vaszilij Grosszman (1905–1964) orosz író és filozófus, az *Élet és sors* című regény szerzője, illetve Kertész Imre (1929 –), aki *Sorstalanság* című regényével lett közismert. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy V. Grosszman *Élet és sors* című regénye csak 1988-ban, moszkvai kiadása után vált hozzáférhetővé az orosz olvasó számára, Kertész Imre *Sorstalanság* című regénye pedig akkor vált ismertté az egész világon és hazájában, Magyarországon is, miután írója 2002-ben elnyerte az irodalmi Nobel-díjat.

Jelenleg az *Élet és sors*, illetve a *Sorstalanság* című regények nemcsak az olvasók széles körének érdeklődését keltik fel, hanem a kritikusokét, a kutatókét, a filmrendezőkét is. Sokan írtak már e kitűnő regények művészi értékeiről. Meg kell azonban jegyezni, hogy a kritikai írások figyelme a művek tartalmára, szerzőik filozófiai nézeteire, hőseik gondolatvilágára összpontosul, szerzőiknek a békéről, a háborúról, az életről szóló nézeteit taglalják. Az *Élet és sors* számos oldala „száraz, visszafogott tollal íródott, hiányzik belőle a színek tobzódása, a művészi eszközök gazdagsága” (Gyedkov 1988: 240)* / «сухим, сдержанным пером, в нем нет ни пиришества красок, ни роскоши художественных решений» (Дедков 1988: 240). A mondatfűzés hasonló jellegét fedezhetjük fel a *Sorstalanságban* is. Újdonságuk azonban abban rejlik, hogy felhívják az olvasó figyelmét a fény-, hang- és színhatások jelentőségére a szerző gondolatainak képletes kifejezésében, mégpedig az élő művészi szó közvetítésével, amely nem egyéb, mint egy „a lelkekben fagyoskodó, ezer virágot ígérő mag [...]” (Belij 1910: 433)* / «есть семя, прозябающее в душах; оно сулит тысячи цветов [...]» (Белый 1910: 433). Az *Élet és sors* című regényt olvasva már az első oldalakon megismerkedünk egy hideg téli német táborral. Leírásában nincs semmi életszerű, nincsenek fák, füvek, állatok, madarak. Életszerűnek csak a frissen hullott hó tűnik, melynek képalkotó szerepét részletesen taglalja írásában A. Kuzicseva (Kuzicseva 1989: 5). A hó az eljövendő új nap reggeli fehérségét idézi: „Reggelre leesett a hó, amely délig nem olvadt el. Az oroszok örömet és bánatot éreztek. Mintha Oroszország leheletét érezték volna, mintha édesanyjuk zsebkendőit terített volna szegény, elfáradt lábaik elé. A hó fehérre festette a barakkok tetőit, és azok messziről hazai, falusi házak tetőinek tűntek” (Grosszman 1990: 10)* / «К утру выпал снег, и не тая пролежал до полудня. Русские почувствовали радость и печаль. Россия дохнула в их сторону, бросила под бедные, измученные ноги материнский платок, побелела крыши барачков, и они издали выглядели домашними, по-деревенски» (Гроссман 1990: 10). A fehér hó lélegzik, mindent megszépit, „az anya zsebkendőjét” (Grosszman 1990:

10)* / «материнский платок» (Гроссман 1990: 10) teríti az orosz foglyok lábai elé és egy pillanatra örömet szerez nekik. A fehér hó Grosszman regényében térhatású képpé válik, amely az elragadtatás és a megbékélés forrását rejti magában. V. Grosszman a fehér hólepelhez hasonlítja az anya fiának, Toljának, a fiatal hadnagynak sírjára terített zsebkendőjét. A fehér hó betakarja a fiatal pilóta hóbuckán fekvő tetemét is: „*A halott pilóta teteme egész éjszaka hóval borított dombon hevert, kemény fagyos éjszaka volt, a csillagok nagyon fényesen ragyogtak. Hajnalban azonban a domb teljesen rózsaszínűvé vált, a pilóta rózsaszínű dombon feküdt. Aztán fürgeteg söpört végig a tájon, a tetemet lassan belepte a hó*” (Grosszman 1990: 325)* / «*Всю ночь лежал мертвый летчик на снежном холме – был большой мороз, и звезды светили очень ярко. А на рассвете холм стал совершенно розовый, и летчик лежал на розовом холме. Потом подула поземка, и тело стало заносить снегом*» (Гроссман 1990: 325). Csendes, fehér hóeséssel végződik a Sztálingrád háborús sorsáról szóló elbeszélés is. „*A hó belepte a térséget, elcsendesedett a szél, elnyomta a lövöldözés zaját, egy ismeretlen, imbolygó, fehér és szürke masszává gyúrta össze a földet és eget. [...] Nem is hó, maga az idő, a fehér, puha idő lepte be a tájat*” (Grosszman 1990: 397)* / «*Снег заполнил воздушное пространство, остановил ветер, приглушил пальбу, соединил, смешал землю и небо в неясное, колышущееся мягкое и серое единство. [...] Это не снег, само время – мягкое, белое, ложилось*» (Гроссман 1990: 397). A vizsgált művekben a fehér színnek különleges, „megnyugtató” (Posztoutenko 1996: 158)* / «утешительный» (Постоутенко 1996: 158) szerepe van.

A Sorstalanságban az auschwitzi és buchenwaldi táborokban elsőként észlelt szemet „fájdító” (Kertész 1975: 102) / «режущий глаза» (Кертеc 2003: № 14-15), ragyogó fehér fény a rendesség, a takarosság csalóka érzéseivel tölti el Köves Györgyöt. A regény fiatal hőseit megörvendezteti „a futballpálya, [...] a játékhoz szükséges fehér kapuk, fehérrel kirajzolt vonalak”, „minden ott volt, hivatatóan, frissen, jó karban, a legnagyobb rendben” (Kertész 1975: 114) / «футбольное поле, [...], необходимые для игры белые ворота, наведенные белым лини – все было здесь манящее, [...], очень чисто и красиво (Кертеc 2003: № 14-15). Elragadtatta a „végtelenbe vesző, hibátlanul fehér aszfaltút” (Kertész 1975: 105) / «теряющаяся в бесконечности безукоризненно белая асфальтовая дорога» (Кертеc 2003: № 14-15), egy rab „fehér talapzaton nyugvó s ugyanabból a fehér, puha, [...] kőből előállított, [...]” (Kertész 1975: 156) / «на белом цоколе [...], сработана из того же белого, мягкого [...] камня» (Кертеc 2004: № 18) szobra. Ezeket a sorokat olvasva, ugyanakkor együtt érzünk Kertész Imre hőisével, hiszen a Köves György fiatal szemével érzékelt reális környezetet egy csalóka, mágikus fény árnyékolja be, mint például az auschwitzi éjszakai ég tüneményes színét is, amelyen a görögtüzek fénye, „a lángok meg szikrák valóságos” (Kertész 1975: 147) tűzijátéka nem ünnepi tűzijátékok fényei, azokban a fénysugarak megsemmisítő és szörnyű visszahatása tükröződik, a krematórium „lángok meg szikrák” (Kertész 1975: 147) / «пламени и искр» (Кертеc 2004: № 18) fényei ezek.

A fehér fényben testet öltő mágikus erők azonban nem mindig hatnak megnyugtatóan Grosszman és Kertész hőseire. Az *Élet és sors* című regényben Anna Szemjonovna Strum számára a nyári nap decemberi faggyá változik, hiszen látja a „kis batyuktól és párnahuzatoktól” „fehérlett” (Grosszman 1990: 42) (ford. Gy. Horváth László) / «белой от узлов и подушек» (Гроссман 1990: 43) gettóba vezető utcát. Anna Szemjonovna a

tábor felé vezető úton fényes nappal „két különböző” tömeget lát a fehér fényben, „voltak a zsidók, a télikabátos-kalapos férfiak, a vastag ruhákba öltözött nők, és voltak a nyáriasan öltözöttek, a járdán” (Grosszman 1990: 43) (ford. Gy. Horváth László) / «[...] две толпы, евреи в пальто, шапках, а вторая толпа на тротуаре одета по-летнему (Гроссман 1990: 43). Anna Szemjonovnáknak úgy tűnt, „Mintha csak az út közepén baktató zsidókra nem süthetne többé a nap, nekik mintha csak egy decemberi éjszaka fagyos hidegében kellene botorkálniuk” (Grosszman 1990: 43) (ford. Gy. Horváth László) / «Мне показалось, что для евреев, идущих по улице, уже и солнце отказалось светить, они идут среди декабрьской ночной стужи» (Гроссман 1990: 43). Ennek a napnak a fehér fénye „a nemlét, a káosz fekete szimbólumává válik” (Belij 1994: 201)* / «черный – символ небытия, хаоса» (Белый 1994: 201). Anna Szemjonovna számára a „nehéz idők eljöttek – ennél nehezebb már nem lehet” (Grosszman 1990: 43) (ford. Gy. Horváth László) / «пришел черный день, чернее не бывает» (Гроссман 1990: 43). A nyár ragyogó fényét sötét, szomorú fény árnyékolja be a Sorstalanságban is, ahol rabok „nyakukba bújtatott fejükkel, arcukból kiálló orrukkal, fölhúzott vállukról fityegő szennyes rabgúnyájukkal még a legforróbb nyári napon is örökkön fázós téli varjakra emlékeztetnek” (Kertész 1975: 174) / «[...] со своими головами, спрятавшимися в шею, с торчащими из лица носами, с поднятыми плечами, на которых болтается нечистая одежда [...], даже в самые жаркие летние дни напоминают вечно мерзнущих зимних ворон» (Кертес 2004: № 18).

Teljesen különös, tevékeny erőként szerepel az *Élet és sors* című regényben az éj fénye, hatása alatt a könyv hősei hol boldogságot, hol fájdalmat éreznek (Kuzicseva 1989: 5). A könyv szerzője érzékeli és pontosan meghatározza ennek az esti fénynek a tulajdonságait: „Az est fénye képes feltárni a jelenségek lényegét, képpé – történelemmé, érzésekké, sorsokká alakítani látványukat” (Grosszman 1990: 390)* / «Вечерний свет обладает свойством раскрывать существо происходящего, превращать зрительное впечатление в картину – в историю, в чувство, в судьбу» (Гроссман 1990: 390). Az éjszakai fény életre kelti a Sorstalanság hőseinek érzésvilágát is. Nemcsak a háború szörnyűségeit eleveníti meg Köves György és Annamária a Sorstalanság ifjú hősei előtt, de váratlan elragadtatással, örömteli csodálattal ajándékozta meg őket, még az éjszakai bombatámadás alatt is: „péntek éjszakai légiriadó alkalmával történt az esemény [...] közelebről is meghallottunk egy bombát, akkor meg [...]” Annamária „egész testében reszketni kezdett. Jól éreztem, mivel énbélem kapaszkodott rémületében: karja a nyakam körül volt, az arca a vállamba fúrva. Aztán már csak arra emlékszem, hogy a száját keresgéltem. Langyos, nedves, némileg tapadós érintés elmosódott élménye maradt meg bennem. No meg egyfajta derűs csodálkozás, mert hát mégiscsak ez volt az első csókom egy leánnyal, s amellet épp akkor nem is számítottam rá” (Kertész 1975: 42) / «Это случилось [...] в пятницу ночью [...], мы услышали бомбу ближе прежнего, тут она начала дрожать всем телом. Я прекрасно это почувствовал, потому что она уцепилась за меня в ужасе: ее руки обвилились вокруг моей шеи, лицо уткнулось мне в плечо. После этого я уже помню только, как искал ее губы. Я ощутил мягкое, влажное, чуть липкое прикосновение. Ну и какое-то радостное изумление, ведь все-таки то был мой первый поцелуй с девушкой; и вдобавок как раз тогда, когда я на него и не рассчитывал» (Кертес 2003: № 14-15). A Sorstalanságban az éjszakai bombatámadás szörnyű sötét fénye intim fénné változik, lelki atmoszférát teremt az első leánytól kapott váratlan csók édes ízének felfedezéséhez. Titokzatos „intim fény” rejtőzik a barakkok

éjszakai félhomályában is, ahol Köves György nemcsak sorstársainak a múlttól, a jövőről, a szabadságról szóló suttogását hallja, de barátja, Citrom Bandi visszaemlékezéseit is a „Nefelejcs utcáról”, a „pesti nőkről” (Kertész 1975: 187), a „férfiak közt meghittent csendő bizonyos tárgykörről is” (Kertész 1975: 186) / «известных интимных вещах, обсуждаемых между мужчинами» (Кертеc 2003: № 18). Az *Élet és sors* című regényében a harci rakéták robbanásainak fénye megvilágítja Kátya, a piszkos, tetves rádióslány nyakát, arcát, és egy pillanat alatt kívánatos nővé változtatja Szergej Saposnyikov számára: „A koszos, tetves rádióslány csendben ült, csak a nyaka világított a sötétben. Igyekezett szemügyre venni a sötétben, és mintha teljesíteni akarta volna kívánságát, egy robbanás fénye megvilágította arcát. Átölelte őt [...] És azonnal ismét sötét lett, valahogy nagyon sötét [...]” (Grosszman 1990: 220)* / «Грязная, завшивевшая радистка сидела тихо, ее шея светилась в темноте. Он старался разглядеть ее во тьме, и исполняя его желание, огонь взрыва осветил ее лицо. Он обнял ее [...]. И тотчас снова стало темно, особенно как-то темно [...]» (Гроссман 1990: 220). A fénysugarak szerepe ebben a pillanatban stilisztikai talányt képez, „amikor az írás száraz szövegéből váratlanul egy szín bukkan elő, amely kezdetben valóban csak színnek tűnik, de aztán megérezzük, hogy ez egy teljesen más valóság visszatükröződése” (Anninszkij 1988: 262)* / «когда в суховатой [...] ткани письма вдруг возникает краска, которая поначалу действительно кажется краской, а потом ощущаешь, что это блик из совершенно другой реальности» (Аннинский 1988: 262). Lehetséges, hogy egy olyan valóságé, amelyben a nőiesség gyönyörű vonásait még nem szennyezték be a háború kegyetlen körülményei. Ezen a sztálingrádi éjszakán a halált hozó rakéták robbanásai által keltett sötét és élénk fénysugarak váltakozásai kis fényes napsugarat képeztek, amely a magasba emelkedve megvilágította és megszépítette a női testet, a tisztaság és a titokzatos gyengédség szimbólumává változtatta Kátyát. A Kátyát megvilágító színes fénysugarak a regény hősnéinek képzeletében olyan ösztönző erővé válnak, amelyek életre keltik a legszebb érzéseket és a kölcsönös lelki tisztaság érzelmét. „Ez a fény kifejezi az író” és hőseinek „belső lelki világát” (Grosszman 1990: 400)* / «цвет выражает внутреннее состояние художника» и его героев (Гроссман 1990: 400).

A fények, a hangok, a napszakok Grosszman regényében a hősök lelkiállapotának kifejezőeszközeivé válnak (Kuzicseva 1989: 5). Jellemző ez Kertész Imre regényére is. Grosszman *Élet és sors* című regényében, a szerző akarátólól függően, a hősök lelkiállapotát meghatározó fények képében azok következő meghatározásaival találkozhatunk. A rohamra induló tankokra a „pengeéles fény” jellemző: „A gépek hatalmas tömege a pusztasötétségéből bukkant elő, mindenkit megsüketítve lármájukkal, megvakítva pengeéles fényükkel, megbénítva a román védelmet” (Grosszman 1990: 346) / «Огромная масса машин мчалась из степной тьмы, оглушая ревом, [...], слепя кинжальным светом, парализуя румынскую оборону» (Гроссман 1990: 346). Vagy, miként ezt Krimov érzékeli, „a szürke Ljubjanszki szorosból kiszűrődő kőszürke fény nem a naptól, az égbolttól eredt, hanem a börtön szürke tégláitól” (Grosszman 1990: 420)* / «серый, каменный свет», который падает в окна «серого лубянского ущелья». Он «шел не от солнца, не с неба, свет шел от серого кирпича внутренней тюрьмы» (Гроссман 1990: 420). Ugyanitt éjszaka „veszett villanyfény” (Grosszman 1990: 330)* / «бешеный электрический свет» (Гроссман 1990: 330) bántotta a szemet. A rabok érzékelése szerint pedig a tábor barakkjait „könyörtelen”, „kínzó” fény világította be. Grosszman hol „kedvesnek”, hol „megnyugtatónak”, „csendesnek”, „vakítóknak”, vagy éppen „áhitottnak” nevezi a fényt.

Kertész Imre regényében sem az élénk fény dominál. A *Sorstalanság*, akárcsak az *Élet és a sors* hősei, valamilyen „bágyadt”, „esti” fényben léteznek. Mindkét író műveiben sző esik ugyanakkor egy különleges fényforrásról, melynek sugarai megvilágítják a bölcsességhez vezető utat. Sugarai energiát, „a további út megtételéhez szükséges meleget közvetítenek”. A regények hősei a „bölcsesség fényének” nevezik ezt a fényt (Kuzicseva 1989: 5). Ez a fény olyan emberektől ered, akik már megették kenyerek javát. Az *Élet és sors* című regényben „az időse emberek már sokat láttak, elmondtak, átgondoltak [...]” (Kuzicseva 1989: 5)* / «многое увидено, высказано, обдумано старыми людьми [...]» (Кузичева 1989: 5). Örökké megmaradnak a Grosszman-regény olvasóinak emlékeiben Strum édesanyjának, a fogoly Szemjonov életét megmentő öreg Kriszti Csunyaknak bölcs szavai és tettei. Kertész Imre regényében pedig Lajos bácsi szavai, aki a sors kifürkészhetetlen akarátába való megbékélésre, a Mindenható előtti aláztatra tanítja embertársait. Meg kell azonban említenünk, hogy mind az *Élet és sors*, mind a *Sorstalanság* című regényben nemcsak az idősebb nemzedék a bölcsesség hordozója, nemcsak azok, akik már elértek életük végső határáig, de azok is, akiknek fiatal életét megnyomorították a koncentrációs táborok szörnyű körülményei, a gázkamrák küszöbéhez vezető utakon megtett apró lépések. Ezek a fiatal hősök nem sokéves élettapasztalatuk révén váltak bölcsökké, hanem sorsuk kilátástalanságának felismerése révén. Köves György, a *Sorstalanság* hőse a tábori élet örömeiről beszélve nem ért egyet az idősebb emberek bölcs nézeteivel, mivel ők nem járták végig „lépésről lépésre”, mint ő az auschwitzi és buchenwaldi táborok poklait. Köves Gyuri bölcs elmélkedései a haláltáborokban eltöltött időkről segítenek az olvasónak felfedezni a lélek és a boldogság melegének valós értékét, melyet az író különösen nagyra becsül. Köves Gyuri szerint „egy bizonyos értelemben ott tisztább és egyszerűbb volt az élet. Hisz még ott, a kémények mellett is volt a kínok szünetében valami, ami a boldogsághoz hasonlított. Mindenki csak a viszontagságokról, a „borzalmakról” kérdez: holott az én számomra tán ez az élmény marad a legemlékezetesebb. Igen, erről kéne, a koncentrációs táborok boldogságáról beszélnem nékik legközelebb, ha majd kérdik. Ha ugyan kérdik” (Kertész 1975: 333) / «в известном смысле жизнь там была чище и проще. Ведь еще там, даже рядом с дымовыми трубами, было в перерывах между муками что-то, походившее на счастье. Все спрашивают только про тяготы, про “ужасы”: а между тем, что до меня, может быть, это переживание остается самым памятным. Да, о нем, о счастье концентрационных лагерей надо было бы им рассказать в следующий раз, когда спросят. Если вообще спросят [...]» (Кертес 2004: № 18). Felnőtt életbölcsesség példájául szolgálhat a regényben Köves György elmélkedése a háború sötét napjaiban leélt életének tisztaságáról, arról hogy „sosem kezdetünk új életet, mindig csak a régít folytathatjuk. Én léptem, és nem más, s kijelentettem, hogy az adott sorsomban mindvégig becsületes voltam. Az egyetlen folt, mondhatnám szépséghiba, az egyetlen esetlegesség, amit netán a szememre vethetnek, az, hogy most itt beszélgetünk – de hát erről nem én tehetek” (Kertész 1975: 326) / «мы никогда не можем начать новую жизнь, всегда только продолжаем старую. Шаг за шагом делал я, и никто другой, и, я объявил, в заданной мне доле я всегда хранил порядочность. Единственное пятно, я бы сказал, ошибка в общей картине, единственная случайность, которую, возможно, они могли бы поставить мне в укор, – это что мы теперь здесь беседуем, но уж тут я ничего не могу поделать» (Кертес 2004: №18). Emlékezni fog az olvasó a fiatal Citrom Bandi szavaira is arról, hogy mi a legfontosabb az életben: „Az a fő, hogy el ne hagyjuk magunkat: valahogy mindig

lesz, mert úgy még sosem volt, hogy valahogy ne lett volna – [...] őt viszont erre a bölcseségre még a munkatábor tanította meg” (Kertész 1975: 173) / «[...] это не распускаются как-нибудь всегда будет, потому что еще никогда не бывало по-иному, чтобы вообще никак не было – [...], а его этой премудрости научили еще рабочие батальоны» (Кертез 2004: №18). Az *Élet és sors* című regényben pedig felejtethetetlenek Grosszman nézetei a barátság sorsáról (Grosszman 1990: 189), Szofia Levinton kálváriájának leírása, Strum, a zsidó fizikus elmélkedése a „királyi úrlap, az úrlapok úrlapjának kitöltése közben” (Grosszman 1990: 307)* / «царь-анкеты, анкеты анкет» (Гроссман 1990: 307). Az írók és hőseik tanulságos gondolatai az emlékezés örök, kiolthatatlan fényével ragyogják be a XX. század történelmének szomorú eseményeit.

Mindkét regényben különösen fontos szerepet játszanak a hangok. Grosszman hősei a hangok segítségével keresik az élet jeleit (Kuzicseva 1989: 5). Külön figyelmet érdemelnek a hangok Kertész Imre regényében is. A csajkák csengésének hangja a gyönyör forrásává válik, és ez a hang szinte „otthonos” (Kertész 1975: 186) / «уютный» (Кертез 2004: №18) Köves György és a tábor lakói számára. A csajkák mágikus harangjátékának csengése energiát sugároz, amely mindenkit „megmozgat”, „mindenkit gyors tette” (Kertész 1975: 186) / «приводящий в движение», «подстрекающий действовать быстро» (Кертез 2004: №18) ösztönöz. Amikor Köves Gyuri néhány szót hall anyanyelvén a táborban, váratlan örömet érez, az idegenben hallott anyanyelv, a magyar szó örömét, „*hogy mit is jelent az otthonias ízű magyar szó váratlan öröme az idegenben*” (Kertész 1975: 117) / «на собственном опыте [...], что значит [...] неожиданная радость – домашний вкус венгерского слова за границей» (Кертез 2003: № 14-15). De van a *Sorstalanság*-ban egy különleges, rettenetes hang is. Például a pofon hangja, melynek súlya fellángolt Kertész hősének arcán, Grosszman regényében pedig Krimov kommisszár pofonja „*lelki katasztrófát okoz, és csak a megdermedés, a meghökkenés érzetét kelti* (Grosszman 1990: 327)* / «[...] означал духовную катастрофу и не мог ничего вызвать, кроме оцепенения, оштолбенения» (Гроссман 1990: 327). Az *Élet és sors* című regényben a csönd is „*dübörög*” a csaták közötti szünetekben, szédülést okoz: „*Furcsa, érthetetlen volt kását enni ebben a csöndben, levelet írni, felébredni éjszaka a csöndben [...]. A csönd a hangok sokaságát idézte elő, melyek újaknak, furcsáknak tűntek: a kés csengése, a könyv lapjainak surrogása, a toll sercegése, a lépések dobbanása a fedezék tetején* (Grosszman 1990: 351)* / «Странно, невысказано было есть кашу в тишине, в тишине писать письмо, проснуться ночью в тишине [...]. Тишина породила множество звуков, казавшихся новыми и странными: позвякивание ножа, шорох книжной страницы, [...], скрип пера, [...], тиканье ходиков на стене блиндажа» (Гроссман 1990: 351).

Jelen van Grosszman regényében még egy erő, „a szenvedő lélek, a bánat és szomorúság ereje” (Kuzicseva 1989: 5). Emlékezzünk csak a „bánat rohamára” Abarcsuk fogolyánál: „*Nem a megszokott és komor bánaté, hanem azé, amely perzsel, mint a malária, arra kényszerít, hogy felkiáltssunk, levessük magunkat fekvőhelyünkről, halántékon csapkodjuk magunkat, ökölrel verjük fejünket*”* (Grosszman 1990: 89) / «[...] Не той привычной и угрюмой лагерной тоски, а обжигающей, как малярия, заставляющей вскрикивать, срывать с нар, ударять себя по вискам, по черепу кулаками» (Гроссман 1990: 89). Kuzicseva megjegyzi, hogy amikor Strum fizikust elválasztották munkájától, a tudománytól, és lehet, hogy magától az élettől is, a hős bánata félelemmé változik. A félelem pedig rémületté alakul, melynek lényege különösen a hatalom dühének

színe előtt nyilvánul meg. Erőtlenné teszi az embert, kimeríti, fokozatosan felfalja a lelket, rabbá tesz (Kuzicseva 1989: 5). És Strumnak már csak a kis ház ablakán átszűrődő „vékony fény sugar” / «кузенная полоска света» és a sötét sikátor esti hóleple okoz boldogságot és örömet: „A hó, az éjszakai égbolt, a friss fagyos levegő, a lépések koppanása, a sötét ágú fák, a földszintes faházikó ablakának elsötétítő redőnyén átszűrődő vékony fény sugar – mindez gyönyörű volt. Kétségbeesése mélyén volt egy világos fényfoltocska – a lelki tisztaság érzése” (Grosszman 1990: 405)* / «Снег, ночное небо, свежий морозный воздух, шум шагов, деревья с темными ветвями, узенькая полоска света, пробившаяся сквозь маскировочную штору в окне одноэтажного деревянного домика, – все было так прекрасно. А в глубине его отчаяния существовало светлое пятнышко, – ощущение чистоты души» (Гроссман 1990: 405).

Az élet és a háború kérdésein elmélkedve Grosszman és Kertész az ember „lelki bánatáról” írnak. Az *Élet és a sors* című regényben még a „harcias „hurrá” kiáltás is megváltozott, amikor átszállt az őszi égen tündöklő csillagok alatt elterülő éjszakai víztükör fölött, mintha váratlanul valamilyen teljesen új jelenség mutatkozott volna meg abban, nem a heveség, nem a merészség, hanem a lelki bánat, mely búcsút int mindennek, ami drága, mintha arra kérné közelállót, ébredjenek fel, emeljék fel fejüket a párnájukról, hallgassák meg utoljára az apa, a férj, a gyermek, a testvér hangját” (Grosszman 1990: 27)* / «боевое “ура”, пройдя над холодной ночной водой под звездами осеннего неба, словно теряло горячность страсти, менялось, и в нем вдруг открывалось совсем другое существо, – не задор, не лихость, а печаль души, словно процаюющей со всем дорогим, словно зовущей близких своих проснуться, поднять голову от подушки, послушать в последний раз голос отца, мужа, сына, брата [...]» (Гроссман 1990: 27). A szörnyű nyugalom érzése gyülemlik fel Köves György szomorú lelkében is, amikor rádöbben, hogy „annyi igyekvés, oly sok hasztalan próba, erőfeszítés után idővel magam is megtaláltam a békét, a nyugalmat, a könnyebbséget. Bizonyos dolgok például, melyeknek ezelőtt holmi roppant, jószerivel felfoghatatlan jelentőséget tulajdonítottam, elmondhatom, az én szememben minden fontosságukat elvesztették. Így appelon álltomban például, ha elfáradtam, s nem nézve: sár van ott vagy pocsolya, egyszerűen helyet foglaltam, lecsücsültem, s úgy maradtam, míg csak a szomszédok erővel föl nem húztak. Hideg nedvesség, szél vagy eső nem zavarhatott többé: nem jutott el hozzám, nem is érzékeltem. Még az éhség is elmúlt; továbbra is elvittem a számhoz, amit csak találtam, minden megehető, de inkább csak szórakozottan, gépiesen, szokásból, hogy úgy mondtam. Munkánál? – már a látszatra sem ügyeltem. Ha nem tetszett nekik, hát legfőbb megverték, s ezzel se árhattak igen, így csak időt nyertem: már az első ütésre sietősen mindjárt a földre heveredtem, s a többit már nem éreztem aztán, mivel elaludtam közben” (Kertész 1975: 217) / «что после стольких усилий, столь многих напрасных попыток и стараний, со временем, [...]» он «тоже обрел мир, покой, облегчение. Известные вещи, к примеру, которым я до того приписывал какое-то огромное, уму непостижимое значение, потеряли – могу сказать – в моих глазах всю свою важность. Так, на поверке, к примеру, когда я уставал стоять, то, не глядя, грязь там или лужа, просто садился и так и сидел, пока соседи не поднимут меня силой. Холод, сырость, ветер или дождь больше не могли меня беспокоить: они до меня не доходили, я их и не чувствовал. И даже голод прошел; я по-прежнему тащил в рот все, что только находил, все съедобное, но скорее рассеянно, машинально, по привычке, так сказать. На работе? – уже и видимости не соблюдал. Если им не

правилось, они били, это самое большое, но и побоями не могли причинить настоящего вреда, все равно я только выигрывал время: с первым же ударом я немедленно валился на землю и остальных уже после не чувствовал, потому что тем временем засыпал» (Kertész 2004: № 18).

Különös hatást gyakorol Grosszman és Kertész regényhőseinek életére az idő ereje. Az idő múlásának érzékelése nagyobb hangsúlyt kap a háború idején, majd pedig eltűnik. Grosszman az *Élet és sors* című művében mélyen érinti az idő sokféleségének kérdését. (Kaszavin 1990: 167). Az *Élet és sors* regényben a börtönben töltött idő úgy marad meg a rab emlékezetében, mint „a rövidség és végtelenség egyidejű érzékelése” (Grosszman 1990: 23)* / «одновременное ощущение краткости и бесконечности» (Гроссман 1990: 23). Grosszman megállapítja: „A leány, aki reggelig táncolt az újévi bálban, nem tud választ adni arra a kérdésre, milyen volt a bálon az időérzéke [...] A lány képzeletében az éjszaka gyorsan múló eseményekkel – pillantásokkal, zenefoszlányokkal, mosolyokkal, érintésekkel – volt telítve, minden ilyen esemény annyira heves volt, hogy az idő múlása nem hagyott nyomot képzeletében. De ezeknek a rövid eseményeknek az összessége együtt hosszú idő érzetét kelti, amely magába foglalja az emberi élet minden örömet” (Grosszman 1990: 23)* / «Девочка, протанцевавшая на новогоднем балу до утра, не сможет ответить, каково было ее ощущение времени на балу [...]. У девочки ночь была полна мимолетных событий – взглядов, отрывков музыки, улыбок, прикосновений, – каждое это событие казалось столь стремительным, что не оставляло в сознании протяженности во времени. Но сумма этих коротких событий породила ощущение большого времени, вместившего всю радость человеческой жизни» (Гроссман 1990: 23). A csata halálos tűzében pedig „a másodpercek hosszúra nyúlnak, az órák pedig lerövidülnek. Az idő hosszúságának érzete kapcsolatba lép a pillanatnyi eseményekkel: a lövedékek és a bombák süvítésével, a torkolattüzek, a robbanások fényével” (Grosszman 1990: 24)* / «даже секунды растягиваются, а часы сплющиваются. Ощущение длительности связывается с молниеносными событиями – свистом снарядов и авиабомб, вспышками выстрелов и вспышками взрывов» (Гроссман 1990: 24). I. Kaszavin véleménye szerint az ember, ha nincs módja egyénisége sokszínűségének érvényesítésére, képes az idő feltámasztására, arra, hogy eddig nem látott színekkel fesse ki azt (Kaszavin 1990: 167). Köves György is megkísérli feleleveníteni az idő térségében, kifesteni képzeletében Citrom Bandi alakját és „összevetni első megjelenésével, még akkor, jobboton a sorban, vagy a munkánál először föltűnő, mintegy természetrajzi ábrához hasonlóan kitüremkedő, behorpadó, ruganyosan meghajló vagy keményen nekifeszülő, föl-alá mozgó inaival, izmaival, s így már bizony kissé hitetlenkednem kellett.” (Kertész 1975: 193) / «сравнить с первым его появлением, еще тогда, справа от меня в ряду, или в первый раз на работе, с поразительными движениями мышц и связок, вроде бы как анатомическая таблица с буграми и вмятинами, упруго опадающими или твердо напрягающимся, и тут уж, конечно, появлялись неизбежно кое-какие недоверия» (Kertész 2004: № 18). A Sorstalanság főhőse észreveszi az idő fokozatos degradáló erejének kegyetlen hatását, de képtelen megállítani azt. A tábori élet körülményei között az idő múlásának folyamata kimossa látóköréből a Kollmann család emlékét is. És csak ekkor érti meg, hogy „az idő némelykor megcsalhatja szemünket, úgy látszik” (Kertész 1975: 193) / «время может иной раз обмануть наш глаз, по всей видимости» (Kertész 2004: № 18). Kertész Imre ifjú hőse a táborban eltöltött minden nap időtartamát csak gyermekkorra „ostoba” (Kertész 1975: 207) meséjével tudja össze-

hasonlítani, melyben a királyok számára hét nap hét évet jelentett. Köves György képtelen elhinni, hogy a táborban eltöltött három hónap alatt „*fonyadt vénemberré*” (Kertész 1975: 208) változott. A következőképp elmélkedik: „*Otthon ehhez idő kell, ötven-hatvan év legalábbis: itt három hónap is elég volt hozzá, hogy cserbenhagyjon a testem. Kijelenthetem, nincs kínosabb, nincs elkedvetlenítőbb dolog, mint nap nap után követni, nap nap után számba venni, mennyi pusztult el belőlünk ismét [...]*” (Kertész 1975: 208) / «*Дома для этого нужно время, лет пятьдесят-шестьдесят по меньшей мере: здесь и трех месяцев было довольно, чтобы мое тело мне изменило. Могу заявить: нет ничего более мучительного, ничего более угнетающего, чем день за днем следовать, день за днем учитывать, сколько в нас разрушилось еще*» (Kertész 2004: № 18). Emlékszik, hogy szabadon még fiatal, napbarnított, izmos gyerek volt: „*Most ugyanez a bőr ráncosan fityegett, sárga volt és szikkadt, mindenfelé kelevények, barna karikák, hasadások, repedések, rücskök meg pikkelyek borították, melyek, kiváltképp az ujjam közt, kellemetlenül viszkettek [...]*” (Kertész 1975: 208). / «*теперь эта же самая кожа висела складками, была желтая и жухлая, всевозможные прыщи, нарывы, язвы, коричневые кружки, трещины, какая-то чешуя покрывали ее, и все это противно зудело, особенно между пальцами*» (Kertész 2004: № 18). Azonban az idő nemcsak megsemmisíti az emberi életet, sorsot, hanem néha gyógyít is a múlt ragyogó színű vagy szürke emlékeinek felidézésével. Grosszman idézve, a front tűzében „*maguktól meggyógyultak a fekélyek és köszvények*” (Grosszman 1990: 134)* / «*сами собой вылечивались язвы и радикулиты*» (Гроссман 1990: 134). Köves György emlékezetében is örökre megmarad a „*koncentrációs táborok boldogsága*” (Kertész 1975: 333) / «*счастье концентрационных лагерей*» (Kertész 2004: № 18), hacsak nem felejt el azokat.

Az *Élet és sors*, illetve a *Sorstalanság* hangjai örökérvényűek, azokban az élet és az energia kiolthatatlan, fényes szikrája ragyog magával ragadva a XXI. század olvasóit.

Megjegyzés: (*) – saját fordítást jelöl

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Аннинский 1988: Аннинский Л., Мироздание В. Гроссмана. // Дружба Народов, №10, 253-263.
2. Белый 1994: Белый А., Священные цвета. // Символизм как миропонимание, Издательство «Республика», Москва, 1994, 201-209.
3. Белый 1910: Белый А. Магия слов. // Символизм. Москва, 1910, 429-448.
4. Гроссман 1990: Гроссман В., Жизнь и судьба. Роман. Таллинн.
5. Дедков 1988: Дедков И., Жизнь против судьбы. // Новый мир, №11, 229-241.
6. Касавин 1990: Касавин И., Свидание с многообразием. // Звезда, №9, 166-174.
7. Кертес 2003: Кертес И., Обездоленность. Роман. Перевели с венгерского Шимон Маркиш и Жужа Хетени. // Иерусалимский журнал, №14-15.
In: www.antho.net/jr/14-15.2003/11.php
8. Кертес 2004: Кертес И., Обездоленность. Роман. Перевели с венгерского Шимон Маркиш и Жужа Хетени. // Иерусалимский журнал, №18.
In: www.antho.net/jr/18.2004/01.php
9. Кузичева 1989: Кузичева А., Вечерний свет «Жизни и судьбы». // Книжное обозрение, №2, 5.
10. Постоутенко 1996: Постоутенко К., Священные цвета Андрея Белого. // Die Welt Der Slaven, №XLI, 1, 153-166.

11. Gy. Horváth 2001: Gy. Horváth L., *Élet és sors (1 fejezet, 17–23. rész)*. Gy. Horváth László fordítása. Nagyvilág. Világirodalmi folyóirat, 2001/6.
12. Kertész 1975: Kertész I., *Sorstalanság. Regény*. Hatodik kiadás. Magvető, Budapest

Abstract

A tanulmány a fények, színek és hangok „mágikus erejének” és azok művészeti valóságának interpretálásával foglalkozik Vaszilij Grosszman *Élet és sors*, valamint Kertész Imre *Sorstalanság* c. regényében. Mindkét regény nagy ismertségre tett szert az olvasók körében, a kutatók is sokat foglalkoztak velük, főképpen az életről, a háborúról és a békéről szóló mély filozofikus eszméik miatt. Jelen munka a fények, a színek és a hangok jelentését és az írók által megtestesített képekre gyakorolt hatását vizsgálja Grosszman és Kertész műveiben, elemzi és összehasonlítja a fehér és a sötét fények hatását a regényhősök érzelmi világára, meghatározza a bölcsesség fényét, és kitér az ételkondérok zajára Kertész Imre *Sorstalanság* c. regényében, mely hang harangjátékként cseng a koncentrációs táborban szenvedő foglyok fülében és életre kelti őket.